

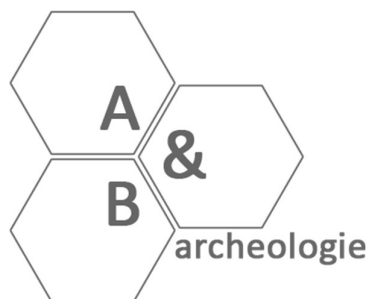
2023.142

Archeologienota Handzame Edewallestraat

Programma van Maatregelen

Bert ACKE, Maarten BRACKE en Paulien FONTEYN

17-2-2026

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor het uitvoeren van stedenbouwkundige handelingen aan de Edewallestraat te Handzame (deelgemeente van Kortemark, provincie West-Vlaanderen), gelegen buiten woon- of recreatiegebied, waarbij de oppervlakte van de betrokken bodemingrepen groter is dan 5.000m², dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het plangebied is ca. 26.970m² groot en situeert zich even ten noorden van de Edewallestraat. Het is quasi volledig in gebruik als akkerland. In het zuiden wordt het plangebied begrensd door de Plaatsebeek en een hieraan parallel lopende private weg die de Wittehuisstraat in het oosten verbindt met de Sacramentstraat in het westen. Ten westen is een bedrijventerrein gelegen; in het noorden en oosten komen landbouwgronden voor.

Het plangebied bevindt zich meteen ten noorden van de dorpskern van Handzame, op ca. 600m van de parochiekerk. Het was in de 18de eeuw gelegen in een landelijke omgeving, meteen ten westen van een hoevecomplex, dat op de 19de-eeuwse kaarten wordt aangeduid als een site met walgracht, genaamd 'Engelschhof'. Deze site kent mogelijk oudere, middeleeuwse voorlopers. Het is niet uitgesloten dat ze zich in deze periode verder uitstreckte tot aan de overzijde van de Plaatsebeek, ter hoogte van het huidige plangebied. De cartografische en luchtfotografische bronnen geven aan dat het terrein sinds de 18de eeuw onbebouwd is gebleven.

Handzame is gelegen in de Zandstreek, buiten de Vlaamse Vallei. Het landschap rondom Handzame wordt gedomineerd door de aanwezigheid van de Handzamevallei in het zuiden. Deze vormt een oostelijke uitloper van de IJzervallei. Het plangebied bevindt zich op de overgang van de paleovallei van de Handzamevaart naar een zuidelijke uitloper van het plateau van Wijnendale, op een Weichseliaan rivierterras. Deze hoger gelegen gronden worden ingesneden door verschillende noordoost-zuidwest georiënteerde beekvalleien die in het zuiden aansluiten op de Handzamevaart. Het plangebied bevindt zich meteen ten noordwesten van de Plaatsebeek en op ca. 600m ten oosten van de Strooibeek. Op het detail van het digitaal hoogtemodel is te zien dat het plangebied licht afhelt van noord(west) (ca. +11,8m TAW) naar zuid (ca. +10,0m TAW), richting de Plaatsebeek (ca. +8,5m TAW). Langsheen de oostelijke grens lijkt een gracht (ca. +9,5m TAW), die afvloeit naar de Plaatsebeek, aanwezig te zijn. Op bodemkundig vlak worden voornamelijk matig droge tot matig natte zandleembodems met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont verwacht. Nabij de vallei van de Plaatsebeek kunnen daarnaast natte lichte zandleembodems zonder profielontwikkeling voorkomen.

De landschappelijke ligging van het plangebied, op een ietwat hoger gelegen gronden aan de rand van de Holocene vallei van de Handzamevaart, in de directe omgeving van een kleinere natuurlijke waterloop, moet een sterke aantrekkingskracht gehad hebben op de mens in het verleden. Dit werd reeds enigszins bevestigd door het voorsnog eerder schaarse archeologisch onderzoek in de omgeving, die tot op vandaag een sterk landelijk karakter kent. Zo zijn uit cartografische en historische bronnen enkele walgrachtsites gekend die mogelijk teruggaan tot in de late middeleeuwen. Een ervan situeert zich meteen ten oosten van het plangebied. Ook de parochiekerk van Handzame gaat ten

minste terug tot in de volle middeleeuwen. Archeologische prospectie, in de vorm van luchtfotografie, bracht reeds enkele mogelijke grafheuvels uit de metaaltijden aan het licht ten oosten van het plangebied. Het enige gravende onderzoek toonde aan dat er rond de Sacramentstraat een site met sporen van bewoning en begraving uit de Romeinse tijd gelegen is. Ook werd een losse silixvondst aangetroffen, die wijst op menselijke aanwezigheid in de steentijden, en werd een bomkrater uit de Eerste of Tweede Wereldoorlog geregistreerd. De regio kent dus reeds een lange bewoningsgeschiedenis. Gezien het plangebied steeds onbebouwd is gebleven, bestaat er een kans dat archeologische sites bewaard zijn op het terrein. Zowel steentijd artefactensites als sites met grondsporen kunnen op dit moment niet uitgesloten worden.

De initiatiefnemer plant de bouw van een nieuwe loods (ca. 12.500m²), omgeven door een nieuwe betonverharding (ca. 4.800m²) en een waterdoorlatende verharding (ca. 5.500m²) met parkeerplaatsen, een fietsenstalling (65m²) en een weegbrug (ca. 90m²). Voorafgaand aan de werkzaamheden zal het terrein genivelleerd worden. Hierbij wordt de teelaarde afgegraven. De loods zal gefundeerd worden via paalfundering. Ook de rioleringswerken, de bouw van liftputten, smeerputten, laadkaaien enz. zal een diepere impact hebben op de ondergrond. Verder worden in het noordoostelijke deel een infiltratiegracht (ca. 300m²) en in het noordwestelijke deel een wadi (ca. 300m²) uitgegraven tot een diepte van ca. 1,25m. Langs de noordelijke en oostelijke grens van het terrein wordt een groenzone ingericht. De ontwikkeling van het terrein zal aldus gepaard gaan met grootschalige bodemingrepen: het nivelleren en bouwrijp maken van het terrein, de funderingswerken, de aanleg van nutsleidingen en -voorzieningen, de aanleg van putten en laadkaaien, de aanleg van de nieuwe verhardingen, het optrekken van de loods, het uitgraven van de infiltratievoorzieningen, de inrichting van groenzones enz. Ook het werfverkeer zal een impact hebben op de bodem. Er kan uitgegaan worden van een integrale bodemverstoring over het volledige plangebied.

Het plangebied kent een verhoogde archeologische verwachting, zowel voor steentijd artefactensites als voor sites met grondsporen. Op basis van het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet met 100% zekerheid aangetoond worden. De geplande werken zijn van dien aard dat eventueel archeologisch erfgoed bedreigd wordt. Een verder vooronderzoek kan relevante kennisvermeerdering genereren voor de algemene ontwikkelingsgeschiedenis van de omgeving rond Handzame waarvan het archeologisch belang reeds enigszins is aangetoond. Er dient dus verder vooronderzoek uitgevoerd te worden, in een uitgesteld traject omdat de gronden op dit moment nog in gebruik zijn.

Het verder vooronderzoek bestaat uit een landschappelijk bodemonderzoek (eventueel gevolgd door een archeologisch booronderzoek en/of proefputtenonderzoek) en een proefsleuvenonderzoek. De modaliteiten van het verder vooronderzoek worden hieronder behandeld.

2. Administratieve gegevens en afbakening

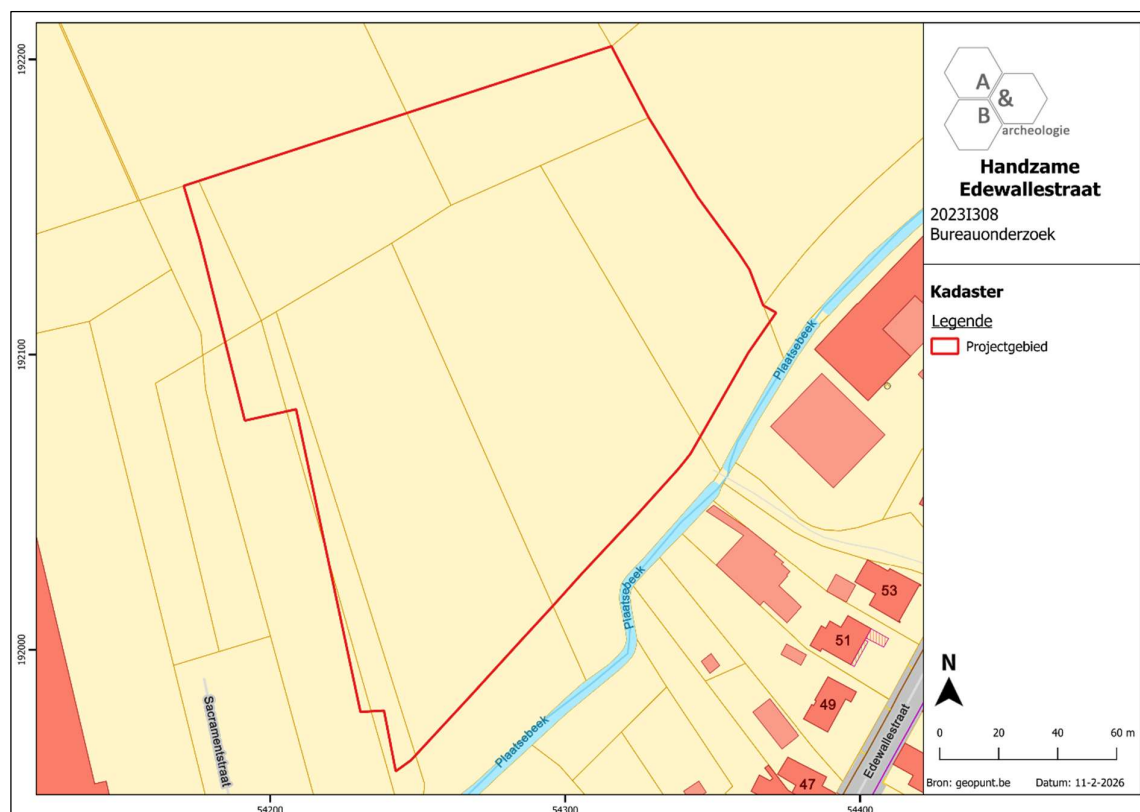
Locatiegegevens: provincie West-Vlaanderen, Handzame (Kortemark), Edewallestraat

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 54060,68 en Y: 191952,80; X: 54481,51 en Y: 192210,59

Oppervlakte plangebied: ca. 26.970m²

Kadastergegevens: Kortemark, afdeling 2/Handzame, sectie C, perceelnummers 5B, 8B, 9A, 10, 12A (deel), 13D (deel) 14B (deel) en 692A (deel)

Het plangebied komt volledig in aanmerking voor verder vooronderzoek.

Figuur 1 Aanduiding van het plangebied op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

3. Vraagstelling

Het doel van de onderzoeken is het achterhalen of er op het terrein één of meerdere archeologische sites aanwezig zijn en te bepalen welke maatregelen dienen te worden genomen voorafgaand aan de verdere ontwikkeling van het projectgebied. Daarnaast kan ook de verstoringsgraad in kaart gebracht worden. Hieronder worden enkele specifieke, niet limitatieve, onderzoeksvragen weergegeven.

- Vraagstellingen voor het landschappelijk booronderzoek:
 - Wat is de bodemkundige opbouw van het plangebied?
 - Zijn één of meerdere begraven archeologische niveaus aanwezig?
 - Zijn er aanwijzingen voor een mogelijke steentijdsite?
 - Is een verder verkennend archeologisch booronderzoek nodig? Zo ja, over het volledige plangebied of delen ervan?
 - Is een verder proefsleuvenonderzoek nodig? Zo ja, over het volledige plangebied of delen ervan?
 - Wat is de verstoringsgraad? Zijn er aanwijzingen dat (een gedeelte van) het terrein zodanig verstoord is, dat er geen archeologische sites meer bewaard kunnen zijn?
 - Kan de optie *in situ* behoud gehanteerd worden? Of worden de niveaus bedreigd bij de geplande werkzaamheden?

- Vraagstellingen voor verkennend archeologisch booronderzoek:
 - Wat is de bodemkundige opbouw van het plangebied? Wijkt deze plaatselijk af van de bodemopbouw zoals gekarteerd bij het landschappelijk booronderzoek?
 - Zijn er aanwijzingen voor een steentijdsite?
 - Kunnen zones met concentraties afgebakend worden?
 - Wat is het niveau waarbinnen de silexartefacten zich bevinden? Kunnen deze stratigrafisch onderscheiden worden?
 - Indien een steentijdsite aanwezig is: is een vervolgonderzoek gericht op steentijd noodzakelijk, en zo ja, wat is de afbakening en aan welke modaliteiten (strategie, onderzoeksvragen) moet dit voldoen? Zijn er voldoende gegevens verzameld om een programma van maatregelen op te stellen voor een steentijdropgraving?
 - Is een verder waarderend archeologisch booronderzoek noodzakelijk? Zo ja, over het volledige plangebied of delen ervan? Wat is de omvang en ruimtelijke spreiding van de boorpunten (aantal, locatie, diepte...)?
 - Is een verder vooronderzoek door middel van proefputten noodzakelijk? Zo ja, over het volledige plangebied of delen ervan? Wat is de omvang en ruimtelijke spreiding van de proefputten (aantal, locatie, diepte...)?
 - Is een verder proefsleuvenonderzoek nodig? Zo ja, over het volledige plangebied of delen ervan? Moet het vooropgestelde sleuvenplan bijgesteld worden?
 - Kan de optie *in situ* behoud gehanteerd worden? Of worden de niveaus bedreigd bij de geplande werkzaamheden?

- Vraagstellingen voor waardeerend archeologisch booronderzoek:
 - Wijkt de bodemopbouw plaatselijk af van de bodemopbouw zoals gekarteerd bij de eerdere booronderzoeken?
 - Is er effectief een steentijdsite aanwezig?
 - Kunnen zones met concentraties afgebakend worden?
 - Wat is het niveau waarbinnen de silexartefacten zich bevinden? Kunnen deze stratigrafisch onderscheiden worden?
 - Indien een steentijdsite aanwezig is: is een vervolgonderzoek gericht op steentijd noodzakelijk, en zo ja, wat is de afbakening en aan welke modaliteiten (strategie, onderzoeksvragen) moet dit voldoen? Zijn er voldoende gegevens verzameld om een programma van maatregelen op te stellen voor een steentijdopgraving?
 - Is een verder vooronderzoek door middel van proefputten noodzakelijk? Zo ja, over het volledige plangebied of delen ervan? Wat is de omvang en ruimtelijke spreiding van de proefputten (aantal, locatie, diepte...)?
 - Is een verder proefsleuvenonderzoek nodig? Zo ja, over het volledige plangebied of delen ervan? Moet het vooropgestelde sleuvenplan bijgesteld worden?
 - Kan de optie *in situ* behoud gehanteerd worden? Of worden de niveaus bedreigd bij de geplande werkzaamheden?

- Vraagstellingen voor proefputten:
 - Wijkt de bodemopbouw plaatselijk af van de bodemopbouw zoals gekarteerd bij de eerdere booronderzoeken?
 - Is er effectief een steentijdsite aanwezig?
 - Kunnen zones met concentraties afgebakend worden?
 - Wat is het niveau waarbinnen de silexartefacten zich bevinden? Kunnen deze stratigrafisch onderscheiden worden?
 - Kan de optie *in situ* behoud gehanteerd worden? Of worden de niveaus bedreigd bij de geplande werkzaamheden?
 - Is een vervolgonderzoek gericht op steentijd noodzakelijk, en zo ja, wat is de afbakening en aan welke modaliteiten (strategie, onderzoeksvragen) moet dit voldoen? Zijn er voldoende gegevens verzameld om een programma van maatregelen op te stellen voor een steentijdopgraving?

- Vraagstellingen voor proefsleuvenonderzoek:
 - Hoe is de bodem opgebouwd?
 - Zijn er archeologische sporen aanwezig? Welke spoorcategorieën komen voor?
 - Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen sporen?
 - Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren en behoren ze tot één of meerdere periodes?
 - Zijn er indicaties omtrent artisanale activiteiten of aanwijzingen voor andere functionele eigenschappen?
 - Wat is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap?
 - Kan een archeologische site uitgesloten worden?
 - Wat is de graad van verstoring binnen het plangebied?

- Is een vervolgonderzoek noodzakelijk, en zo ja, wat is de afbakening en aan welke modaliteiten (strategie, onderzoeksvragen) moet dit voldoen?

4. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

Uit het verslag van resultaten kwam naar voor dat verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem in de vorm van booronderzoek en mogelijk een proefputtenonderzoek en verder onderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven de meest aangewezen methodes zijn om het plangebied te onderzoeken. De afbakening van het onderzoeksgebied is te vinden op de boven- en onderstaande figuren. De voorziene onderzoeksmethoden moeten niet uitgevoerd worden indien de geplande werken alsnog niet zullen plaatsvinden.

Indien uit de landschappelijke boringen blijkt dat delen van het plangebied in dergelijke hoge mate verstoord zijn dat verdere onderzoeksstappen geen nuttige kenniswinst zullen bijbrengen, of dat er geen archeologisch erfgoed meer bewaard kan zijn, dan dienen alle verdere onderzoeksstappen, inclusief het proefsleuvenonderzoek, niet uitgevoerd te worden op deze delen.

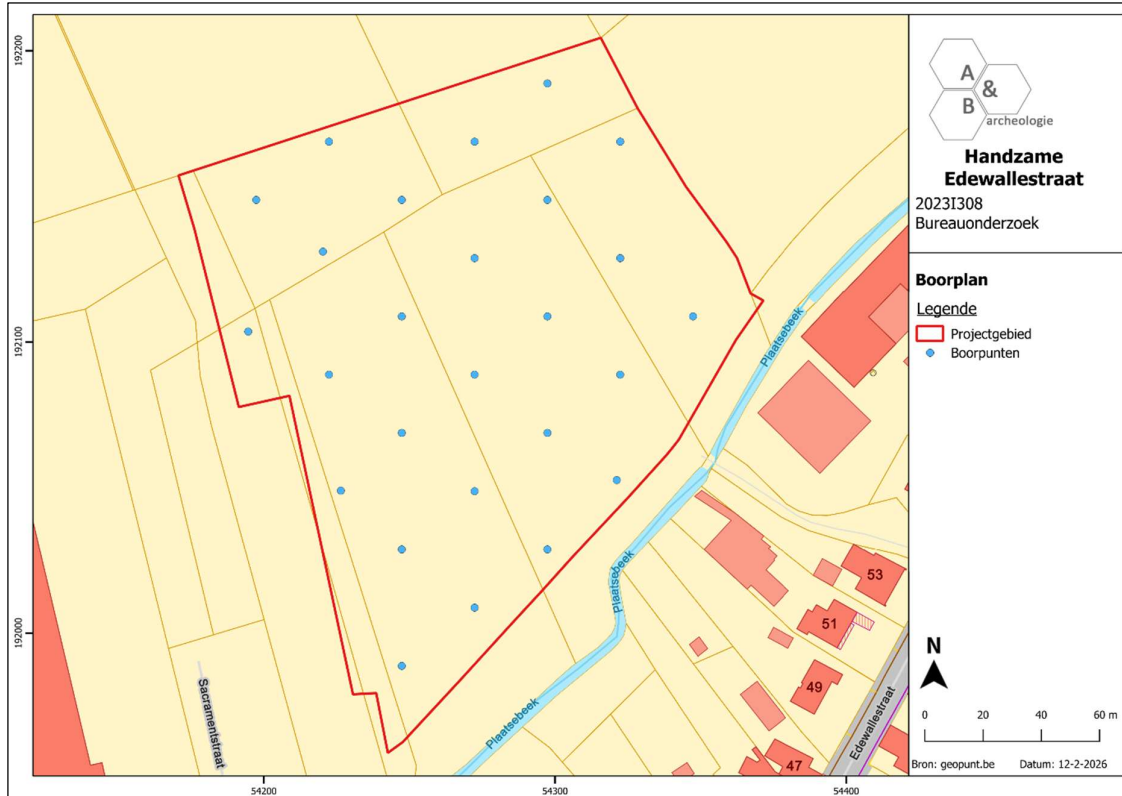
Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage van de hieronder beschreven methodes dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling gefundeerd kan beantwoord worden.

- Randvoorwaarden

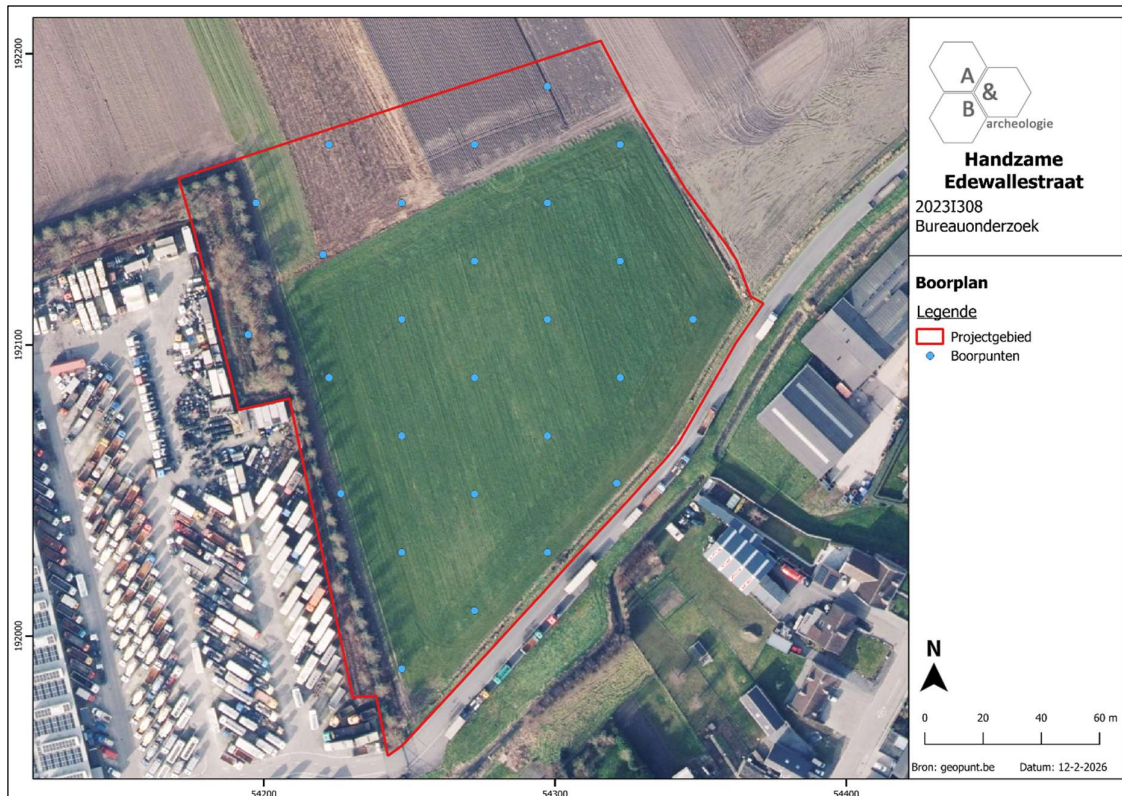
Voor de start van het verder vooronderzoek dient het terrein vrijgemaakt te zijn van eventuele obstakels en moet het vlot toegankelijk gemaakt worden voor een graafmachine. Eventuele bodemingrepen blijven hierbij tot een minimum beperkt.

- Landschappelijke boringen

Verspreid over het plangebied worden in totaal minstens 26 boringen uitgevoerd. Het staat de uitvoerder vrij of deze boringen manueel of machinaal worden geplaatst; de manier van boren primeert niet, wel het adequaat kunnen beantwoorden van de onderzoeksvragen is van belang. Indien er bodems met potentieel voor steentijdsites gedetecteerd worden (bv. B- en/of E-horizon, paleobodem) of steentijd arte- of ecofacten worden aangetroffen in de boringen, moet overgegaan worden naar verkennend archeologisch booronderzoek. Indien dit potentieel er niet is (bv. geen B- en/of E-horizont, geen paleobodem), kan overgegaan worden naar het proefsleuvenonderzoek. Indien uit de boringen echter blijkt dat delen van het plangebied zodanig verstoord zijn dat er geen archeologisch bodemarchief meer bewaard kan zijn, dan dienen alle verdere onderzoeksstappen, inclusief het proefsleuvenonderzoek, niet uitgevoerd te worden op deze delen.

Figuur 2 Aanduiding van de boorpunten voor het landschappelijk booronderzoek op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

Figuur 3 Aanduiding van de boorpunten voor het landschappelijk booronderzoek op de orthofoto van 2025 (bron: geopunt.be).

- Verkennend archeologisch booronderzoek

Een verkennend archeologisch booronderzoek heeft als doel archeologische sites op te sporen door middel van boringen en in het bijzonder het opsporen van steentijdsites. Bij dit onderzoek dient bovendien het opgeboorde grondmateriaal uitgezeefd te worden en te gecontroleerd op de aanwezigheid van (silex)artefacten en ander vondstmateriaal dat kan wijzen op de aanwezigheid van een steentijdsite (bv. verkoolde ecofacten). De gestelde voorwaarden voor een dergelijk onderzoek in de Code van de Goede Praktijk zijn hier richtinggevend. Indien hiervan wordt afgeweken, dient dit beargumenteerd te worden. Voor het opsporen van steentijdsites wordt een boorgrid van 10 bij 12m aangehouden. De boorpunten op de boorraai liggen 12m uit elkaar, terwijl de parallelle boorraaien 10m uit elkaar liggen. Ook hier kunnen afwijkingen op dit boorgrid beargumenteerd worden. De keuze van het boorgrid moet gebaseerd zijn op de resultaten van de landschappelijke boringen. Indien er effectief silexartefacten en/of ander vondstmateriaal dat kan wijzen op de aanwezigheid van een steentijdsite (bv. verkoolde ecofacten) bewaard zijn, dient overgegaan worden naar waarderend archeologisch booronderzoek en/of proefputten. De methodologische keuze hiervoor hangt vast aan de resultaten van het verkennend onderzoek en de complexiteit van de stratigrafische context, de verwachte dichtheid en spreiding van de artefacten (bv. horizontaal, verticaal, ...), de diepteligging van de niveau(s) (bv. veiligheidsprincipe, grondwater, ...) en de aardkundige eigenschappen van de ondergrond. Hierbij aansluitend primeert ook de veiligheid bij de keuze voor het verdere traject.

- Waarderend archeologisch booronderzoek

Een waarderend archeologisch booronderzoek heeft als doel een reeds opgespoorde archeologische site te waarderen en in ruimte af te bakenen (verticaal en horizontaal). Hierbij wordt het boorgrid op een beperkte locatie van het plangebied gezet, waar de boorresultaten van de verkennende boringen positief zijn gebleken. Daarnaast dienen ook de naburige negatieve boorpunten meegenomen te worden in het waarderend booronderzoek. Dit om de verticale en/of horizontale begrenzing van de steentijd artefactensite vast te stellen. De inplanting van het boorgrid wordt gebaseerd op de resultaten van het reeds uitgevoerde verkennend archeologisch booronderzoek. De methode bestaat uit een boorgrid van maximaal 5 op 6m. De afstand tussen de parallelle boorraaien bedraagt 5m en de onderlinge afstand tussen de boorpunten op een raai is 6m. De voorwaarden voor een dergelijk onderzoek worden ook hier bepaald door de Code van de Goede Praktijk. Eventuele afwijkingen worden duidelijk beargumenteerd.

- Proefputten in functie van steentijd artefactensites

Op locaties waar tijdens het verkennend en/of waarderend booronderzoek goede en in situ bewaarde concentraties silexartefacten en/of ander vondstmateriaal dat kan wijzen op de aanwezigheid van een steentijdsite (bv. verkoolde ecofacten) worden aangetroffen, worden proefputten in functie van steentijd artefactensites voorgeschreven, indien op dat moment nog niet voldoende gegevens zijn gegenereerd om een adequaat plan van maatregelen voor een steentijdopgraving op te stellen. Onder concentraties wordt verstaan: ofwel meerdere artefacten per boorpunt, ofwel meerdere artefacten verdeeld over aangrenzende boorpunten. In deze proefputten worden de verticale en horizontale spreiding van de vuursteenconcentraties geanalyseerd en geïnterpreteerd en gekoppeld aan de voorkomende stratigrafische eenheden. Ook de aard, datering en waarde van deze concentraties worden bestudeerd, evenals hun relatie met het landschap en de impact van de geplande werken. In dit laatste geval wordt bekeken of eventueel in situ behoud mogelijk is of niet.

De proefputten worden ingepland op basis van de verkennende of waarderende archeologische boringen. Op basis van de resultaten van deze boringen, worden keuzes gemaakt over de omvang, het aantal en de inplanting van de proefputten. Sowieso worden proefputten ingepland ter hoogte van de positieve boorpunten, maar ook bij de naburige negatieve boorpunten. Dit om de verticale en/of horizontale begrenzing vast te stellen van de steentijd artefactensite. De proefputten zijn vierkant, worden met de hand uitgegraven en het sediment wordt uitgezeefd (per arbitrair niveau van maximaal 10cm, of per aardkundige eenheid, eveneens in niveaus van maximaal 10cm). Voor de overige bepalingen betreffende de methodiek wordt verwezen naar hoofdstuk 8.7 uit de Code van Goede Praktijk versie 4.0.

- Proefsleuvenonderzoek

Teneinde na te gaan of er archeologisch relevante grondsporen aanwezig zijn op het terrein, dient gebruik gemaakt te worden van de inplanting van parallelle, ononderbroken proefsleuven, met een tussenafstand van 12 à 15m van middelpunt tot middelpunt. Voor de uitgraving wordt gebruik gemaakt van een niet-getande graafbak met een breedte van 1,80 of 2,00m. Daarnaast worden extra volg-, dwarsleuven of kijkvensters aangelegd om beter inzicht te krijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen. Deze worden vrij gekozen door de uitvoerende erkende archeoloog tijdens het veldonderzoek.

Het plangebied heeft een oppervlakte van ca. 26.970m². Hiervan wordt 10% (2.697,00m²) onderzocht door middel van proefsleuven en 2,5% (674,25m²) door middel van kijkvensters, volg- en dwarsleuven, zodat in totaal 12,5% (3.371,25m²) van de totale oppervlakte onderzocht wordt.

De grond wordt gescheiden afgegraven en gestockeerd naast de sleuf. Het dichten gebeurt op zo'n manier dat de originele bodemopbouw opnieuw bekomen wordt en dat de draagkracht van de bodem minstens gelijk is aan de draagkracht voorafgaand de start van het veldwerk. Indien nodig worden kwetsbare sporen (bv. graven) afgedekt met waterdoorlatende doek.

Figuur 4 Indicatif sleuvenplan, geprojecteerd op het kadaster (bron: geopunt.be).

Figuur 5 Indicatif sleuvenplan, geprojecteerd op de orthofoto van 2025 (bron: geopunt.be).

5. Gewenste competenties

- Het landschappelijk booronderzoek dient uitgevoerd te worden door een aardkundige of een assistent-aardkundige.
- Het eventuele verder verkennend en waarderend archeologische booronderzoek dient te gebeuren door een veldwerkleider met ervaring in verkennend of waarderend archeologisch booronderzoek.
- Het eventuele proefputtenonderzoek (steentijd) dient te gebeuren door een veldwerkleider met aantoonbare ervaring wat betreft steentijdonderzoek.
- Het team voor het proefsleuvenonderzoek moet bestaan uit minstens 2 archeologen met minstens 100 werkdagen veldervaring met proefsleuvenonderzoek. Minstens 1 van deze archeologen dient ervaring te hebben met onderzoek van meerperiodesites. Minstens 1 van deze archeologen dient minstens 200 werkdagen ervaring te hebben met onderzoek op lemige zandgronden.

6. Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er zijn geen voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk.